

Левківський М.В. Післямова // Велика Волинь: історія освіти і культури: монографія / за ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 627-629.

ПІСЛЯМОВА

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що у період з ХІХ по 30-ті роки ХХ століття на Великій Волині відбулися складні й суперечливі соціально-політичні, соціально-економічні та соціокультурні процеси. У хронологічних межах Волинь була достатньо складним соціальним явищем. Так, якщо у ХІХ – 10-их роках ХХ століття це було цілісне соціальне утворення в межах Російської імперії, то у 20-30-их роках чітко окреслилася радянська і західна Волинь, як частина Речі Посполитої. Це суттєво позначилося на стані освіти, культури й духовності волинської людності.

Загалом, серед соціально-політичних умов доцільно виділити особливо таку, як відсутність будь-яких свобод у період кріпосного права Російського царату з 1800- 1861 рр. Волинь в освітньому просторі, серед усіх губерній Російської імперії, за грамотністю займала останнє місце, лише 12 процентів волинян вміли читати й писати. Відміна кріпосного права, суттєво позначилася й на створенні нового типу початкових освітніх установ, церковно-приходських шкіл, котрі створювалися, що головне, у сільській місцевості.

До соціально-політичних умов доцільно віднести і ту, що протягом революції 1905-1917 років прості люди в селах і містах Волині отримали деякі демократичні свободи, що теж сприяло розвитку загальної освіти та частково освіти рідною мовою.

Соціально-культурними умовами становлення загальної, ремісничої і професійної освіти були насамперед розвиток великої і малої промисловості, ремісничих промислів, малих підприємств, особливо в кінці ХІХ – 10-ті роки ХХ століття. Відомо, що промислове машинне виробництво, перш за все, потребувало не лише елементарної грамотності, але й кваліфікованих

професійних вмінь, що в свою чергу потребувало підготовки кваліфікованих робітників, інженерів та співробітників фінансово-банківської сфери.

Суттєвим є те, що у дорадянський період на терені Волині чільне місце посідала духовна освіта, котру отримували діти, не лише в початкових освітніх установах, але й у релігійно-духовних закладах Волині, будучи полікультурним організмом, крім корінних українців-волинян, включала й чимало представників національних меншин – євреїв, поляків, росіян, чехів, німців. Природно, що духовну освіту учні отримували від керівників цих конфесій та викладачів духовних училищ, семінарій. З історії відомо, що ця традиція зникла в останні десятиліття досліджуваного періоду у радянській Волині, яка змінилася безбожжям, а пізніше й войовничим атеїзмом та тотальною комуністичною ідеологією.

У встановленні загальноосвітніх, професійних, духовних установ доречно виділити наступні етапи:

1. 1800-1861 рр. – етап становлення. На цьому етапі чітко виокремилась суперечність між масовою потребою зростаючого покоління в отриманні елементарної, професійної освіти і відсутністю навчальних установ для простої людності.

2. 1862-1917 рр. – етап поступового зростання освітніх установ. На перетині століть чітко окреслюється суперечність між значною потребою професійних, висококваліфікованих працівників для економічної сфери та їх мінімальною кількістю. Це протиріччя поступово розв'язувалося відкриттям медичних, вчительських, ремісничих, комерційних шкіл та державних і приватних училищ для підготовки кваліфікованих робітників.

3. 1918-1921 рр. – етап згасання. У зв'язку з революційними подіями і громадянською війною Волинь опинилася в полоні війн, тому лєвова частка освітніх установ припинила своє існування. Саме в цей час йшлося не про освіту, а про фізичне виживання дітей, молоді, простого народу.

4. 1922-1939 рр. – етап поступового розвитку. Він окреслюється тим, що територія Волині виявилася у двох утвореннях – радянської і польської. На

радянській Волині чітко окреслилась декларація Комуністичною партією суцільним забезпеченням освіти дітей, молоді, дорослих та складнощами її реалізації у зв'язку з відсутністю відповідних кадрів. Проте, відкривалися масово педагогічні курси, педагогічні технікуми та Волинський інститут народної освіти. На волинських польських землях української людності, діти й молодь не завжди могли отримувати освіту рідною мовою, тим більше існували значні обмеження на отримування ними вищої професійної освіти. У 1939 році після приєднання західних земель до радянської України Волинь, як окремішня територія припинила своє існування.

У досліджуваний період на Волині працювала ціла плеяда науковців, педагогів, представників духовенства, добродійників і меценатів. Серед них – це насамперед князь Острозький, граф Іллінський, В. Бессер, Л. Українка, І. Огієнко, барон Ф. Штейнгель, брати Терещенки, П. Паславський, В. Кравченко та інші.

Проведене дослідження засвідчило, що Волинь, як окремішне регіональне утворення, у зв'язку з полікультурністю додало до загального змісту, форм освіти і виховання дітей та молоді багато національних, духовних, рис народів (українців, євреїв, поляків, росіян, чехів, німців), котрі населяли цей край. Саме цей освітній, виховний досвід минулого Волині слугує збагаченню загальнонаціональної культури України.